

Μίλτος Σαχτούρης
«Η Αποκρία»
(Κ.Ν.Α. Β΄ Λυκείου, σσ. 287-288)

Δείκτες Επιτυχίας	Δείκτες Επάρκειας
Να διακρίνουν την παραδοσιακή έμμετρη ποίηση από τη μοντέρνα ποίηση σε επίπεδο μορφής και εκφραστικών τρόπων.	μοντέρνα ποίηση: ελεύθερος στίχος, δραματικότητα, άλογη συστοιχία (=σκοτεινότητα, το ποιητικό σύμβολο είναι δυσνόητο) κ.ά.
Να κατανοούν τη σημασία του ποιητικού λεξιλογίου και να αντιλαμβάνονται τον συγκινησιακό χαρακτήρα της ποίησης.	<ol style="list-style-type: none"> 1. η μεταφορική σημασία των λέξεων στα ποιήματα και η λειτουργία των λέξεων ως συμβόλων 2. το ποιητικό σύμβολο ως εμπλουτισμένο γλωσσικό σημείο με μεταφορικές σημασίες / συνδηλώσεις (πέρα από την κυριολεκτική, λ.χ. ο Οδυσσεάς, η Ελένη, τα τείχη) 3. η συγκινησιακή αλληλουχία των λέξεων από την οποία προκύπτει το «νόημα» ενός ποιήματος, η ποίηση ως έκφραση συναισθήματος και συγκίνησης
Να κατανοούν τους τρόπους με τους οποίους τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στη ζωή των ανθρώπων, διαμορφώνοντας την ατομική/ συλλογική συνείδησή τους.	<ol style="list-style-type: none"> 1. το ιστορικό πλαίσιο των λογοτεχνικών έργων: χρόνος, χώρος, ιστορικά γεγονότα, χαρακτήρες, οπτική γωνία 2. η επίδραση που ασκούν οι ιστορικές εξελίξεις στις πράξεις, τα αισθήματα και τις αντιδράσεις των ηρώων
Να αναπτύσσουν το αισθητικό και γλωσσικό τους κριτήριο, καθώς και συνδυαστική κριτική σκέψη.	ομοιότητες και διαφορές του «κώδικα» της λογοτεχνίας με άλλους σημειωτικούς κώδικες (εικαστικές τέχνες, μουσική, θέατρο, κινηματογράφος)
Να κατανοούν την ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και των ιδεών, οι οποίες αποτυπώνονται σε αυτά	το ιστορικό και γραμματολογικό πλαίσιο των λογοτεχνικών κειμένων τρόποι με τους οποίους η εποχή στην οποία δημιουργούνται τα λογοτεχνικά επηρεάζει τη μορφή και το περιεχόμενό τους
Να ευαισθητοποιούνται απέναντι σε κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά κ.ά. προβλήματα, παλαιότερα και σύγχρονα.	<ol style="list-style-type: none"> 1. τα κοινωνικο-ιστορικά προβλήματα που προσεγγίζουν τα λογοτεχνικά κείμενα 2. η σχέση του ανθρώπου με την κοινωνία και την ιστορία και ο τρόπος με τον οποίο αυτά επηρεάζουν τον άνθρωπο 3. σύγχρονα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, οικολογικά προβλήματα και οι επιπτώσεις τους στην ποιότητα ζωής του ανθρώπου

Βιογραφικά στοιχεία:

Ο Μίλτος Σαχτούρης γεννήθηκε το 1919 στην Αθήνα. Ήταν δισέγγονος του ναυάρχου του '21 Γιώργη Σαχτούρη. Το 1937 εγγράφηκε με προτροπή του πατέρα του στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά μετά τον θάνατό του την εγκατέλειψε για να αφοσιωθεί αποκλειστικά στην ποίηση, αφού δεν άσκησε ποτέ του κανένα βιοποριστικό επάγγελμα. Ο θάνατος της μητέρας του Αγγελικής το 1955 αποτέλεσε ορόσημο στη ζωή του, όπως ανέφερε και ο ίδιος: «*Αφού πέθανε κι η μητέρα μου, άρχισα σιγά-σιγά να γδύνομαι μέσα κι έξω μου από πολλά. Σιγά-σιγά η όρασή μου έγινε διεισδυτικότερη και η ακοή μου οξύτερη, ώστε να βλέπω και ν' ακούω τώρα καλύτερα τι μου αποκάλυπταν πίσω από την πρόσοψή τους τα πράγματα*». Αρχίζει να γράφει – όπως σημειώνει ο Γιάννης Δάλλας¹ – το 1941. Το 1943 γνωρίζεται με τον Νίκο Εγγονόπουλο – γνωριμία η οποία και τον καθορίζει – και τον Οδυσσέα Ελύτη. Τον επόμενο χρόνο εμφανίστηκε στα ελληνικά γράμματα με ποίημά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*. Στη συνέχεια συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Τα Νέα Ελληνικά*, *Τραμ*, *Το Δέντρο*, *Η Λέξη* και *Νέα Εστία*.

Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: *Η Λησμονημένη* (1945), *Παραλογαίς* (1948), *Με το πρόσωπο στον τοίχο* (1952), *Όταν σας μιλώ* (1956), *Τα Φάσματα ή η Χαρά στον άλλο δρόμο* (1958), *Ο περίπατος* (1960), *Τα στίγματα* (1962), *Σφραγίδα ή η Όγδοη Σελήνη* (1964), *Το σκεύος* (1971), *Χρωμοτραύματα* (1980). Όλες οι παραπάνω συλλογές, εκτός από την τελευταία, έχουν περιληφθεί στη συγκεντρωτική έκδοση *Ποιήματα* (1945-1971) που εκδόθηκε το 1977. Ακολουθούν οι ποιητικές συλλογές *Καταβύθιση* (1990), *Ανάποδα γυρίσαν τα ρολόγια* (1998) και *Ποιήματα 1980-1998* (2002).

Τιμήθηκε με τρία βραβεία: Το 1956 με το Α' Βραβείο του διαγωνισμού «Νέοι Ευρωπαίοι Ποητές» της ΡΑΙ για τη συλλογή του *Όταν σας μιλώ*, το 1962 με το Β' Κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη συλλογή του *Τα Στίγματα* και το 1987 με το Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης για το έργο του *Εκτοπλάσματα*. Πέθανε στις 29 Μαρτίου του 2005.

Η ποίηση του Σαχτούρη:

Ο Μίλτος Σαχτούρης ανήκει στους ποιητές της Πρώτης Μεταπολεμικής Γενιάς.² Η ποίηση του γεννιέται μέσα από τη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα (Κατοχή, Εμφύλιος) αλλά και τα προσωπικά του βιώματα.³ Ιδιαίτερα ο Εμφύλιος, κατά τη διάρκεια του οποίου ο ποιητής υπηρετούσε τη στρατιωτική του θητεία, φαίνεται να «*χάραξε όσο τίποτα τον Σαχτούρη, που είχε ένα διαρκές αίσθημα ενοχής, σα να ήταν αυτός υπεύθυνος για το αιματοκύλισμα της φυλής*», ενώ «*στοίχειωσε τους στίχους του με αίμα και νεκρούς*».⁴ Συχνά κατατάσσεται στους υπερρεαλιστές ή

¹ Γιάννης Δάλλας, «Η ποίηση του Σαχτούρη», στο: *Νεοελληνική λογοτεχνία: Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*, επιμ. Γεώργιος Κ. Ιωαννίδης, Κώστας Λυμπουρής, Σύνδεσμος Ελλήνων Κύπριων Φιλολόγων, Λευκωσία 1991, σ.149. Επίσης ο Γιάννης Δάλλας μάς πληροφορεί ότι τα πρώτα του δημοσιεύματα, τα οποία μετά αποκήρυξε, τα υπέγραψε με το ψευδώνυμο Μίλτος Χρυσάνθης και ότι επίσης ξεκίνησε την πορεία του ως πεζογράφος: Γιάννης Δάλλας, *Ο ποιητής Μίλτος Σαχτούρης*, Κέδρος, Αθήνα 1997, σ. 117.

² *Για τον Σαχτούρη: Κριτικά κείμενα*, εισαγωγή-ανθολόγηση Δώρα Μέντη, επιμ. Σάββας Παύλου, Εκδόσεις Αιγαίον, Λευκωσία 1998, σ. 7, Αλέξανδρος Αργυρίου, «Ο Μίλτος Σαχτούρης και ο υπερρεαλισμός», *Διαδοχικές αναγνώσεις Ελλήνων υπερρεαλιστών*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1985 (2η έκδ.), σσ. 221-222.

³ Βλ. Νόρα Αναγνωστάκη, «Οι «δύσκολοι καιροί» μέσα από την ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη», *Κριτική* 10 (Ιούλιος-Αύγουστος 1960) 156-160.

⁴ Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, «Με το πρόσωπο στον τοίχο», *Η Λέξη* 123-124 (1994) 574.

νεοϋπερρεαλιστές ποιητές, λόγω της βαθιάς επίδρασης που είχε στην αρχή της ποιητικής του πορείας από το κίνημα του υπερρεαλισμού, έτσι όπως αυτό εκδηλώθηκε στην Ευρώπη και εν συνεχεία στην Ελλάδα.⁵

Ωστόσο, ο Σαχτούρης βρίσκει έναν προσωπικό τρόπο έκφρασης,⁶ γραφής και οργάνωσης της ποίησής του μέσα από τον οποίο αρθρώνει έναν δικό του κλειστό, εφιαλτικό ποιητικό κόσμο με έντονα προσωπικά μοτίβα, όπως είναι αυτό «του νησιού (Υδρα), οι σημαίες, τα δίχτυα, τα πολυβόλα, τα σκάφανδρα, οι νησιώτικες φορεσιές, τα κανόνια που σκούριασαν [...] τα μοτίβα της πληγωμένης ομορφιάς και του βίαιου θανάτου, του μαύρου χρώματος που επαναλαμβάνεται, του άσπρου που σπλώνεται, του κόκκινου αίματος που κυριαρχεί παντού».⁷ Ο κόσμος αυτός, ο οποίος εκκινεί από το προσωπικό βίωμα και καταλήγει να αναχθεί σε συλλογική εμπειρία, συχνά συνδέεται με τον συμβολισμό, τον εξπρεσιονισμό,⁸ αλλά και την παράδοση (όπως η περίπτωση του παράλογου στοιχείου των δημοτικών τραγουδιών και ιδιαίτερα των παραλογών).⁹ Πρόκειται για έναν κόσμο εφιαλτικό και τερατώδη, χωρίς ωστόσο να είναι ανυπόστατος: «τελικά δηλαδή ο κόσμος του Σαχτούρη αναγνωρίζεται. Αποτελείται από θραύσματα του υπαρκτικού κόσμου, αντανάκλαση μιας πραγματικότητας που γεννήθηκε μέσα και μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όπως, αίφνης, τρομακτικός, παραμορφωμένος, ανάκατος (άνθρωποι, ζώα και αντικείμενα) είναι ο κόσμος στην “Γκερνίκα” του Picasso».¹⁰

Η ποίηση του Σαχτούρη, αν και συνήθως ολιγόστιχη, με γλωσσική απλότητα και εκφραστική λιτότητα κατορθώνει με επάρκεια να δημιουργήσει ισχυρές εικόνες, χαρακτηριστικό που συχνά συνδέει τα ποιήματά του με την σύγχρονη του *avant garde* ζωγραφική,¹¹ αφού και ο ίδιος αξιολογούσε την ποίησή του ως «ζωγραφισμένη ποίηση».¹² Παρά το γεγονός ότι ο κόσμος που δημιουργεί είναι ζοφερός και εφιαλτικός, ο Σαχτούρης, εν τέλει, δείχνει να μην είναι

⁵ Αλέξανδρος Αργυρίου, «Ο Μίλτος Σαχτούρης και ο υπερρεαλισμός», ό.π., Γιάννης Δάλλας, «Η ποίηση του Σαχτούρη», ό.π., σ. 150, *Για τον Σαχτούρη: Κριτικά κείμενα*, εισαγωγή-ανθολόγηση Δώρα Μέντη, επιμέλεια Σάββας Παύλου, Εκδόσεις Αιγαίον, Λευκωσία 1998, σσ. 11-12, υποσ. 8. Η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ αναφέρει: «για τον Σαχτούρη ο σουρεαλισμός δεν ήταν μια ποιητική τεχνοτροπία που τη διάλεξε γιατί του πήγαινε, έστω ιδιοσυγκρασιακά. Ο σουρεαλισμός για τον Μ.Σ. ήταν τρόπος ζωής. [...] Γιατί σουρεαλισμός σημαίνει να έχεις να κάνεις με πάνω από μια πραγματικότητα. Τις βιώνεις όλες συγχρόνως, χωρίς η μία να είναι πιο έντονη, πιο αληθινή από την άλλη», βλ. «Μίλτος Σαχτούρης, ο τρελός λαγός της ελληνικής ποίησης», *Αντί* 858-859 (2005) 30-31.

⁶ Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, *Μίλτος Σαχτούρης. Η παράκαμψη του υπερρεαλισμού*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1992, σσ. 15-17.

⁷ Γιάννης Δάλλας, «Η ποίηση του Σαχτούρη», στο: *Νεοελληνική λογοτεχνία: Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*, ό.π., σ. 151.

⁸ Ο.π., σσ. 154-156.

⁹ Αλέξανδρος Αργυρίου, «Ο Μίλτος Σαχτούρης και ο υπερρεαλισμός», ό.π., σσ. 221-222.

¹⁰ Ο.π., σσ. 225-226.

¹¹ Η Νόρα Αναγνωστάκη αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο Σαχτούρης είναι ο ζωγραφικότερος ποιητής που ξέρω. Όχι γιατί είναι “παραστατικές” οι εικόνες του σε σημείο που σχεδόν κάθε του ποίημα μπορεί να αναπαρασταθεί σαν ζωγραφική σύνθεση, αλλά γιατί έχει την αίσθηση του χρώματος και των σχημάτων όπως μόνον οι ζωγράφοι την έχουν. Το σχήμα και το χρώμα είναι όχι διακοσμητικά αλλά ε κ φ ρ α σ τ ι κ ά μέσα. Βαφτίζει το χρώμα σε λέξεις και αποδίδει χρωματικά τις εννοιολογικές αποχρώσεις των λέξεων. Γι’ αυτόν, το χρώμα είναι ισότιμη πρώτη ύλη με τη λέξη. [...] Νομίζω πως τα χρώματα για τον Σαχτούρη αντιστοιχούν σε βασικά ζωικά υπόβαθρα, σε διαθέσεις καθορισμένες από τόνους χρωμάτων. Το κάθε χρώμα αντιστοιχεί σε κάποιο κλίμα διάθεσης κι έχει μια σημασία που υποδηλώνει μια ειδική τάση. Κυριαρχούν το κόκκινο, το άσπρο και το μαύρο. Θα μπορούσα να επιχειρήσω μια παρακινδυνευμένη ερμηνεία και να πω πως το κόκκινο είναι το χρώμα κάθε ζωικής αντίδρασης· το μαύρο, της άρνησης· το άσπρο, της απολύτρωσης και του θανάτου», βλ. «Οι «δύσκολοι καιροί» μέσα από την ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη», ό.π., σ. 166.

¹² Γιάννης Δάλλας, «Η ποίηση του Σαχτούρη», στο: *Νεοελληνική λογοτεχνία: Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*, ό.π., σ. 153.

απαισιόδοξος: «απαισιόδοξος είναι αυτός που δεν ελπίζει σε τίποτα γιατί κατά βάθος δεν ερωτοτροπεί με τίποτα άλλο παρά με τη δυστυχία του και την κακομοιριά του. Ο Σαχτούρης καταδιώκεται διαρκώς από την ελπίδα ενός ουρανού. Σκοπεύει πάντα σε κάποιον ουρανό, σε κάποιον υψηλότερο καθαρό χώρο λύτρωσης. Ο ουρανός είναι ο στόχος του: η γαλήνια όψη της αποτρόπαιης ζωής, ο τόνος μιας αθωότητας και μιας χαράς, η θέση της καθάρσεως από των παθημάτων».¹³

Η κριτική στάθηκε ιδιαίτερα σκληρή και χλευαστική, ιδιαίτερα απέναντι στις πρώτες του ποιητικές συλλογές.¹⁴ Μάλιστα ο ίδιος αναφέρει σχετικά με την ποιητική συλλογή *Με το πρόσωπο στο τοίχο*, στην οποία ανήκει και το ποίημα «Αποκρία»: «Ένα από τα ωραιότερά μου βιβλία *Με το πρόσωπο στον τοίχο (1952)* πούλησε πέντε αντίτυπα! Έτρεχα στα βιβλιοπωλεία να δώσω βιβλία και τα πιο πολλά τα επέστρεψαν».¹⁵ Η ποίηση του Σαχτούρη θα επανεξεταστεί από την κριτική και θα αρχίσει να αναγνωρίζεται μετά τη δεκαετία του 1960, ενώ σήμερα θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους Έλληνες ποιητές.

Η ΑΠΟΚΡΙΑ

Μακριά σ' έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή
η αποκρία
το γαϊδουράκι γύριζε μες στους έρημους δρόμους
όπου δεν ανέπνεε κανείς
πεθαμένα παιδιά ανέβαιναν ολοένα στον ουρανό
κατέβαιναν μια στιγμή να πάρουν τους αετούς τους
που τους είχαν ξεχάσει
έπεφτε χιόνι
γυάλινος χαρτοπόλεμος
μάτωνε τις καρδιές
μια γυναίκα γονατισμένη
ανάστρεφε τα μάτια της σα νεκρή
μόνο περνούσαν φάλαγγες στρατιώτες εν δυο
εν δυο παγωμένα δόντια

Το βράδυ βγήκε το φεγγάρι
αποκριάτικο
γεμάτο μίσος
το δέσαν και το πέταξαν στη θάλασσα
μαχαιρωμένο
Μακριά σ' έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή
η αποκρία.

¹³ Ο.π. σ. 163.

¹⁴ Αναλυτικά για την στάση της κριτικής απέναντι στη ποίηση του Σαχτούρη βλ. Δώρα Μέντη (εισαγωγή), στο: *Για τον Σαχτούρη: Κριτικά κείμενα*, εισαγωγή-ανθολόγηση Δώρα Μέντη, επιμέλεια Σάββας Παύλου, Εκδόσεις Αιγαίον, Λευκωσία 1998, σσ. 7-22.

¹⁵ Από συνέντευξη του ποιητή στην εφημερίδα *Καθημερινή*, στις 20.2.2000.

Η Συλλογή:

Το ποίημα στην ουσία κλείνει την ποιητική συλλογή με τίτλο *Με το πρόσωπο στον τοίχο*, η οποία δημοσιεύεται το 1952. Πρόκειται για την πιο «ανοικτή» συλλογή, αφού εμπνέεται από τις εμπειρίες του ποιητή από τη στρατιωτική του ζωή και από τον πρόσφατο Εμφύλιο, ίσως και από τις μνήμες της Κατοχής. Ο τίτλος της συλλογής είναι χαρακτηριστικός και παραπέμπει στις εμπειρίες αυτές, υπονοώντας, ίσως, τόσο τα εκτελεστικά αποσπάσματα, όσο και την αδυναμία των ανθρώπων να επικοινωνήσουν ουσιαστικά.

Ο τίτλος του ποιήματος:

Το έναρθρο ουσιαστικό «Η αποκριά», με το οποίο ορίζεται ο τίτλος του ποιήματος, εκ πρώτης όψεως φαίνεται απλός και κυριολεκτικός, ενώ παραπέμπει στη διονυσιακή γιορτή και το έθιμο της αποκριάς βασικά χαρακτηριστικά των οποίων είναι το γλέντι, η ευφρόσυνη και παιγνιώδης διάθεση και η μεταμφίεση, δηλαδή η μεταμόρφωση του ανθρώπου σε κάτι άλλο. Με την πρώτη ανάγνωση, ωστόσο, του ποιήματος, γίνεται έκδηλη η ύπαρξη της διπλής υπόστασης του τίτλου και η ύπαρξη δύο κόσμων: της πραγματικής-πολεμικής αποκριάς, η οποία πιθανότατα να αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη, πραγματική αποκριά κατά τη διάρκεια ή λίγο μετά τον ελληνικό Εμφύλιο (1946-1949), και της ποιητικής αποκριάς (του ποιητικού ειδώλου της αποκριάς).

Η διπλή υπόσταση της «αποκριάς»:

Στο ποίημα το ποιητικό υποκείμενο αφήνει να διαφανεί η ύπαρξη δύο διαφορετικών κόσμων που αναδύονται μέσα από τις εικόνες που δημιουργεί ο ποιητής.

Η πραγματική-πολεμική αποκριά, ιστορικά σημασιοδοτημένη, αφού είναι σφραγισμένη από τις μνήμες του πρόσφατου Εμφυλίου, ίσως και της Κατοχής. Η αποκριά αυτή εντοπίζεται σπερματικά στις απλές και λιτές λέξεις *γαϊδουράκι, παιδιά, αετοί, χιόνι, χαρτοπόλεμος, γυναίκα, φάλαγγα στρατιώτες, φεγγάρι*, οι οποίες έχουν σαν αφετηρία εμπειρίες του ποιητή.

Η μετάπλαση της αποκριάς σε μια άλλη ποιητική και εφιαλτική αποκριά γίνεται μέσα από την υπέρβαση αυτής της πραγματικότητας και την αναγωγή της σε μια υπερ-πραγματικότητα. Αυτή η ομαδική στιγμή χαράς και ζωής στραγγαλίζεται, αλλοιώνεται, παραμορφώνεται και γίνεται παράλογη. Κυρίαρχη είναι η αίσθηση της ερημιάς και του θανάτου. Οι λέξεις, τα εκφραστικά μέσα γίνονται τα βασικά εργαλεία του ποιητή για να μπορέσει να αποτυπώσει το εφιαλτικό σκηνικό στο οποίο εκτυλίσσεται η ποιητική αποκριά. Ο μεταφορικός λόγος, η παρομοίωση, τα επίθετα και οι μετοχές, και πάνω από όλα οι εικόνες που συχνά λειτουργούν ως σύμβολα, δημιουργούν αυτόν τον εφιαλτικό, παράλογο κόσμο:

- οι έρημοι δρόμοι όπου δεν ανάπνεε κανείς
- τα πεθαμένα παιδιά που ανεβαίνουν στον ουρανό και κατεβαίνουν να πάρουν τους ξεχασμένους αετούς
- ο γυάλινος χαρτοπόλεμος που ματώνει τις καρδιές
- η γονατισμένη γυναίκα που ανέστρεφε τα μάτια σα νεκρή
- εν δυο εν δυο παγωμένα δόντια
- το αποκριάτικο φεγγάρι γεμάτο μίσος

- το φεγγάρι που το δένουν και το πετάνε στη θάλασσα μαχαιρωμένο

Τα δύο επίπεδα που δημιουργεί ο ποιητής, δηλαδή αυτό της πραγματικής-πολεμικής αποκριάς και αυτό της ποιητικής αποκριάς, ανακόπτονται αμφότερα με βίαιο τρόπο: το πρώτο επίπεδο μέσα από την παρουσία των στρατιωτών, δηλαδή του πολέμου, και το δεύτερο μέσα από τη δολοφονία του φεγγαριού.

Η δομή του ποιήματος:

Παρά το γεγονός ότι το ποίημα βασίζεται δομικά στο ασύνδετο σχήμα της υπερρεαλιστικής γραφής –κάτι στο οποίο συμβάλλει η απουσία στίξης, οι διασκελισμοί, ο ασύνδετος, ανισοσύλλαβος, ανομοιοκατάληκτος, ελεύθερος στίχος, το αντιλυρικό λεξιλόγιο, το πεζολογικό ύφος– μπορεί κανείς να διακρίνει την αφηγηματική δομή η οποία εμπρικλείεται στο κυκλικό σχήμα που δημιουργεί η επανάληψη του πρώτου στίχου στον τελευταίο, ο αφορισμός που ανοίγει και κλείνει το ποίημα. Πρόκειται για έξι διαδοχικές και ευδιάκριτες εικόνες οι οποίες δεν είναι επινοημένες και αόριστες, αλλά παραπέμπουν σε συγκεκριμένες ψυχικές καταστάσεις ή υπονοούμενες περιστάσεις της ζωής και της εποχής. Μπορεί να καταγράφονται αφαιρετικά και ελλειπτικά, αλλά η κάθε μία υπονοεί μια ιστορία και εκπέμπει ένα βαθύτερο μήνυμα. Γι αυτό και, σύμφωνα με τον Γ. Δάλλα, οι εικόνες αυτές είναι «ιδεοπλαστικές».¹⁶

Οι έξι αυτές εικόνες (το γαϊδουράκι στους έρημους δρόμους, τα πεθαμένα παιδιά, ο γυάλινος χαρτοπόλεμος, η γονατισμένη γυναίκα, η στρατιωτική πομπή, το μαχαιρωμένο φεγγάρι) –οι οποίες αποτυπώνουν τον παραλογισμό στον οποίο ζούσε η Ελλάδα την περίοδο του Εμφυλίου– καθορίζουν και τη σκηνογραφία του ποιήματος, η οποία εκτείνεται σε τρία φυσικά στοιχεία: τη γη, τον ουρανό και τη θάλασσα. Η σκηνογραφία αυτή σηματοδοτεί και την αμφίδρομη κίνηση που υπάρχει στο ποίημα από κάτω προς τα πάνω (τα πεθαμένα παιδιά που ανεβαίνουν και κατεβαίνουν, ανάστρεφε τα μάτια της) και από πάνω προς τα κάτω (το χιόνι που πέφτει, το φεγγάρι που εγκαταλείπει τον ουρανό για να πεταχτεί στη θάλασσα). Αυτή η αμφίδρομη εσωτερική κίνηση του ποιήματος μέσα από την επανάληψή της καταλήγει να γίνεται κυκλική, σχήμα το οποίο ενισχύεται και με την επανάληψη του πρώτου ως τελευταίου στίχου.

Οι εικόνες:

Οι εικόνες της «Αποκριάς», στις οποίες θα μπορούσε να πει κανείς ότι κυριαρχούν το λευκό, κόκκινο και μαύρο χρώμα, παραπέμπουν σε συνδηλώσεις που σχετίζονται με την ιστορική πραγματικότητα η οποία αποτυπώνεται στο ποίημα.

- το γαϊδουράκι γυρίζει στους έρημους δρόμους: σε αντίθεση με την περίοδο της αποκριάς όπου η δρόμοι σφύζουν από ζωή, η αποκρία του Σαχτούρη παραπέμπει στο σκηνικό εγκατάλειψης και ερήμωσης πολλών χωριών και πόλεων της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, αλλά και στην κυριαρχία του θανάτου όπου κανείς δεν αναπνέει.

¹⁶ Γιάννης Δάλλας, «Η ποίηση του Σαχτούρη», στο: *Νεοελληνική λογοτεχνία: Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*, ό.π., σ. 165.

- *πεθαμένα παιδιά*: τα παιδιά, σύμβολο ζωής και χαράς ιδιαίτερα στην αποκριά, είναι νεκρά (από το κρύο, την πείνα και τις κακουχίες του πολέμου). Ωστόσο, διατηρώντας την παιδικότητά τους, κατεβαίνουν για να πάρουν τους ξεχασμένους αετούς τους. Ο ουρανός, το ελπιδοφόρο σύμβολο στην ποίηση του Σαχτούρη, ανοίγεται μόνο στα παιδιά.
- *γυάλινος χαρτοπόλεμος*: το κρύο αλλά και η δράση των Ελλήνων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου μετατρέπουν τον αθώο χαρτοπόλεμο σε έναν γυάλινο πόλεμο που ματώνει καρδιές, έχοντας ως αποτέλεσμα τον θάνατο.
- *γονατισμένη γυναίκα*: παρά το γεγονός ότι βρίσκεται σε στάση ικεσίας με τα μάτια στραμμένα προς τον ουρανό, ωστόσο είναι ανήμπορη να δράσει ή να παρακαλέσει. Η στάση και η συμπεριφορά της θυμίζουν έναν νεκρό, δεν έχει ελπίδα, δεν αντιδρά, είναι εντελώς παθητική.
- *φάλαγγες στρατιώτες*: η μόνη ανθρώπινη κίνηση που υπάρχει είναι από άντρες με την ιδιότητα του στρατιώτη οι οποίοι εξαιτίας του πολέμου έχουν χάσει την ανθρώπινή τους υπόσταση, έχουν αποκτηνωθεί (παγωμένα δόντια). Στους δρόμους οι ήχοι που ακούγονται δεν είναι ήχοι χαράς και γλεντιού αλλά ήχοι στρατιωτικού βηματισμού (εν δυο εν δυο).
- *φεγγάρι αποκριάτικο*: μέσα από αυτή τη φράση ο Σαχτούρης παραπέμπει στην αρχετυπική, τη μαγική μορφή του φεγγαριού. Ωστόσο, το φεγγάρι αυτό δεν έχει καμία ομορφιά, αφού αντανακλάται πάνω του το μίσος των Ελλήνων (τυφλή βία, αλληλοσπαραγμός, βασανιστήρια, εξορίες, δολοφονίες, εκμηδένιση της αξίας της ανθρώπινης ζωής, η πατρίδα οδηγείται στην εγκατάλειψη και το χάος, ηθική και ψυχική σύγχυση).
- *το δέσαν και το πέταξαν στη θάλασσα μαχαιρωμένο*: το μίσος των Ελλήνων εκδηλώνεται τυφλά προς οποιονδήποτε και προς οτιδήποτε. Ακόμα και προς το μαγικό αποκριάτικο φεγγάρι που στέκεται με την επιβλητική παρουσία του στον ουρανό ως παρατηρητής των όσων εκτυλίσσονται την περίοδο του πολέμου. Ο αντικειμενικός αυτός παρατηρητής, σύμβολο της μηδαμινότητας των ανθρώπων, δεν γίνεται ανεχτό γι αυτό και εξολοθρεύεται, μαχαιρώνεται και ρίχνεται βίαια στη θάλασσα.

Μακριά σ'έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή η αποκριά:

Η επιθυμία του ποιητικού υποκειμένου αποτυπώνεται εύγλωττα στον πρώτο στίχο και την επανάληψή του στον τελευταίο (κυκλικό σχήμα). Η επανάληψη αυτή λειτουργεί ως ένας αφορισμός ο οποίος μεταθέτει, χρονικά και χωρικά, την εφιαλτική αυτή αποκριά σε έναν άλλο κόσμο. Η πρόσφατη, φρικτή περίοδος του Εμφυλίου που έφερε τον αλληλοσπαραγμό και τον εθνικό διχασμό των Ελλήνων απωθείται από τη μνήμη του ποιητικού υποκειμένου ως μια

δυσάρεστη και επώδυνη εμπειρία που έχει συμβεί σε ένα μακρινό παρελθόν, σε έναν άλλο τόπο, σε έναν άλλο κόσμο.

Θέματα υπό εξέταση:

1. Γραμματολογική τοποθέτηση: Μεταπολεμική ποίηση

2. Ιστορικό πλαίσιο – 1952: Ο απόηχος της Κατοχής (1941-1944) και του Ελληνικού Εμφυλίου (1946-1949).

3. Λογοτεχνικός γραμματισμός: χαρακτηριστικά της υπερρεαλιστικής/νεότερης ποίησης (ελεύθερος ανομοιοκατάληκτος στίχος, απουσία στίξης, «άλογες» εικόνες, λεκτικά σύνολα ασύμβατα μεταξύ τους, μη λογική σύνδεση νοημάτων, ελλειπτικός και συνειρμικός λόγος, σύμβολα, μεταφορική χρήση λέξεων, εκφραστικά μέσα). Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ποίησης του Μίλτου Σαχτούρη (μοτίβα που επανέρχονται στην ποίησή του, η χρήση της εικόνας που συχνά συνδέει την ποίησή του με τη ζωγραφική/ «ζωγραφισμένη ποίηση», οι απόκοσμες εικόνες που λειτουργούν ως μέσο έκφρασης του παραλογισμού της εποχής, λιτό-καθημερινό λεξιλόγιο κ.λπ.).

4. Αξιακό περιεχόμενο: η σχέση της ποίησης με την ιστορία, ο τρόπος που οι προσωπικές εμπειρίες του ποιητή από την εφιαλτική εποχή του Εμφυλίου μετουσιώνονται σε ποιητικό λόγο. Ο τρόπος που τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στην κοινωνία και τον άνθρωπο και πώς αυτά επιδρούν στην ευαισθησία των καλλιτεχνών, διαμορφώνοντας την Τέχνη σε όλες της τις εκφάνσεις.

5. Προαιρετικά:

(βλ. Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, <http://www.kee.gr/attachments/file/2065.pdf> , σσ. 121-124)

- διακειμενική προσέγγιση του ποιήματος μέσα από τη συνανάγνωση των ποιημάτων «Ποίηση 1948» του Νίκου Εγγονόπουλου και «Στον Νίκο Εγγονόπουλο 1949» του Μανώλη Αναγνωστάκη (κοινοί άξονες στο περιεχόμενο, τη δομή και την τεχνοτροπία)
- διαθεματική προσέγγιση του ποιήματος: η αποτύπωση του υπερρεαλιστικού ρεύματος μέσα από τη ζωγραφική (το παράδειγμα της «Γκερνίκα» του Πάμπλο Πικάσο)

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

Πηγή: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (<http://www.kee.gr/attachments/file/2065.pdf> σσ. 119-125)

1. Με ποια ιστορική εποχή συνδέεται «Η Αποκριά»; Ποια σημεία από το κείμενο σάς βοηθούν να το διαπιστώσετε;
2. Ποια είναι η σχέση του τίτλου της συλλογής *Με το πρόσωπο στον τοίχο* με το περιεχόμενο του ποιήματος;
3. Ποιοι είναι οι δύο θεματικοί άξονες του ποιήματος; Ποιος από τους δύο τονίζεται περισσότερο;
4. Μέσα από το ποίημα διακρίνονται δύο «αποκριές»: η πραγματική αποκριά και η «ποιητική» αποκριά. Ποιες λέξεις ή φράσεις δημιουργούν την κάθε μία;
5. Ποια εκφραστικά μέσα δημιουργούν τον εφιαλτικό κόσμο της «ποιητικής» αποκριάς;
6. Ποιοι στίχοι από την «Αποκριά» αποδίδουν περισσότερο τη φρίκη του πολέμου; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
7. «*Το βράδυ βγήκε το φεγγάρι [...] μαχαιρωμένο*». Προσπαθήστε να σχολιάσετε τους προηγούμενους στίχους επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον σας κυρίως στον ρόλο του φεγγαριού. Ποια διαδικασία ολοκληρώνεται με το «πέταγμα» του φεγγαριού στη θάλασσα;
8. Πρωταρχικό στοιχείο της γιορτής της αποκριάς αποτελεί η μεταμφίεση. Τι μεταμφιέζεται από τον ποιητή στο προκείμενο ποίημα και γιατί;
9. Πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο του ποιήματος;
10. Γιατί κατά τη γνώμη σας γίνεται «μακριά» αυτή η «Αποκριά»; Γιατί χρησιμοποιεί ο ποιητής αυτή τη λέξη;
11. Ποιος είναι κατά τη γνώμη σας ο ρόλος της κυκλικής σύνθεσης που χρησιμοποιείται στο συγκεκριμένο ποίημα;
12. Ποια στοιχεία εντάσσουν το συγκεκριμένο ποίημα, κατά τη γνώμη σας, στη νεότερη ποίηση;

Βιβλιογραφία:

- Αλέξανδρος Αργυρίου, «Ο Μίλτος Σαχτούρης και ο υπερρεαλισμός». *Διαδοχικές αναγνώσεις Ελλήνων υπερρεαλιστών*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1985 (2η έκδ.).
- Αργυρίου, Αλέξανδρος 1982. «Μίλτος Σαχτούρης». Στο *Η ελληνική ποίηση. Η πρώτη μεταπολεμική γενιά*. Αθήνα: Σοκόλης, σσ. 226-228.
- Αφιέρωμα του περιοδικού *Αντί* 858-859 (2005):
 - ❖ Γιάννη Αντιόχου, «Ο παραισθητικός Μίλτος Σαχτούρης».
 - ❖ Χρήστου Γιαννακού, «Σημεία των καιρών στην ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη».
 - ❖ Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, «Μίλτος Σαχτούρης, ο τρελός λαγός της ελληνικής ποίησης».
 - ❖ Κώστας Καραβίδας, «Το δράμα της Ιστορίας στην ποίηση του Σαχτούρη».
- Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, *Μίλτος Σαχτούρης. Η παράκαμψη του υπερρεαλισμού*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1992.

- *Για τον Σαχτούρη: Κριτικά κείμενα*, εισαγωγή-ανθολόγηση Δώρα Μέντη, επιμέλεια Σάββας Παύλου, Εκδόσεις Αιγαίον, Λευκωσία 1998.
- Γιάννης Δάλλας, «Η ποίηση του Σαχτούρη», στο: *Νεοελληνική λογοτεχνία: Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*, επιμ. Γεώργιος Κ. Ιωαννίδης, Κώστας Λυμπουρής, Σύνδεσμος Ελλήνων Κύπριων Φιλολόγων, Λευκωσία 1991, σσ.149-156.
- Γιάννης Δάλλας, «Μίλτου Σαχτούρη, «Του θηρίου» και «Η αποκριά»» *Νεοελληνική λογοτεχνία: Οι εισηγήσεις στα συνέδρια ποίησης και πεζογραφίας*, επιμ. Γεώργιος Κ. Ιωαννίδης, Κώστας Λυμπουρής, Σύνδεσμος Ελλήνων Κύπριων Φιλολόγων, Λευκωσία 1991, σσ. 157-167.
- Γιάννης Δάλλας, *Ο ποιητής Μίλτος Σαχτούρης*, Κέδρος, Αθήνα 1997, σ. 117.
- Νόρα Αναγνωστάκη, «Οι «δύσκολοι καιροί» μέσα από την ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη», *Κριτική* 10 (Ιούλιος-Αύγουστος 1960), Θεσσαλονίκη, 156-169.
- Όλγα Σελλά, «Σώπασε ο «άνεμος» του Σαχτούρη», *Η Καθημερινή*, 30.3.2005.
- Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, «Με το πρόσωπο στον τοίχο», *Η Λέξη* 123-124 (1994).